

*Номінація «Бібліографія та
довідкові біографічні видання»*

ВИЗНАЧНИЙ ЗДОБУТОК УКРАЇНСЬКОЇ БІОГРАФІКИ

[Рецензія на видання: Ротач Петро Петрович, Ротач Олександр Петрович. Полтавщина літературна : енциклопедичний біобібліографічний словник : у 3 т. / за ред. О. П. Ротача ; вступні статті М. Г. Жулинського та М. І. Степаненка. – Полтава : Дивосвіт, 2020].

SIGNIFICANT ACHIEVEMENT OF UKRAINIAN BIOGRAPHY

[Review of the publication: Rotach Petro Petrovich, Rotach Oleksandr Petrovich. Poltava literary: Encyclopedic biobibliographic dictionary: Vols. 1-3 / Ed. O. P. Rotach; Introductory articles by M. G. Zhulinsky and M. I. Stepanenko. – Poltava: Dyvovsit, 2020].

Епохальні зрушення, що відбуваються впродовж останніх років в українському суспільстві, утвердження в свідомості дедалі ширшого громадянського загалу європейського цивілізаційного вибору України з його гуманістичними цінностями, становлення нового покоління читачів з їх розвинутими і різноманітними інтересами обумовлюють значне піднесення загальної уваги до біографічного знання, створюють принципово нову атмосферу навколо вітчизняної біографіки.

Розвиток біографічних досліджень та видавничої роботи нині як ніколи багатий на значимі та яскраві події. Чи не найваж-

лівішою серед них упродовж останнього часу став вихід у світ три томника Петра й Олександра Ротачів «Полтавщина літературна», рекомендованого до друку вченими радами Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

Це унікальна праця, історія підготовки якої вже стала легендою. Роботу над біобібліографічним словником літераторів Полтавщини розпочав поет, прозаїк і краєзнавець, людина нелегкої долі Петро Петрович Ротач (1925–2007) ще в 60-х рр. минулого століття. Але публікацію матеріалів до словника в часописі «Архіви України» примусово припинили, а їх автор упродовж багатьох років зазнавав переслідувань КДБ, насамперед за позитивне ставлення до українських літераторів, які після Другої світової війни перебували на еміграції.

Після здобуття Україною незалежності Петро Ротач видав низку оригінальних за формою, великих за обсягом біографічних книжок, які належать до історико-літературного жанру: «Іван Котляревський у листуванні» (1994), «Розвіяні по чужині. Полтавці на еміграції: короткий біобібліографічний довідник» (1998), «Колоски з літературної ниви» (1999), «Від Удаю до Орелі. Сторінки полтавської Шевченкіани» (2000), «Від Яготина до Полтави: Тарас Шевченко і Полтавщина» (2002), «Поклик через століття: Іван Котляревський і Полтава» (2003), збірник історико-біографічних літературознавчих досліджень «Рядки за рядками, літа за літами» (2005), а також двотомну фундаментальну працю «Полтавська Шевченкіана: спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії» (2005–2009).

Однак основний творчий задум свого життя — біобібліографічний словник літераторів Полтавщини — Петрові Ротачу завершити не вдалося. У «Слові до читача», вміщеному в першій книзі три томника (с. 10), його син Олександр Ротач наводить сумні рядки з батькового листа 1997 р. до полтавського письменника-емігранта (США) Олексі Ізарського: «Після того, як в 1971 р. згаданий словник перестали друкувати, я продовжував збирати матеріали, сподіваючись коли-небудь видати його окремою книжкою. Але тепер сумніву нема ніякого: цей план не здійсниться з багатьох причин, в тому числі й через дещо припізнілий вік. Зір дуже послаб і мушу приборегти його. „Літ[ературна] Полтавщина” з прибл[изно] двома тисячами гасел — то робота не для старої людини. Адже те, що було опубліковано в 1965–71 рр., вимагає докорінної переробки. На це вже немає сили».

На початку ХХІ ст. роботу над «Полтавщиною літературною» під батьківським керівництвом перебрав на себе син письменника —

Олександр, архітектор за фахом, краєзнавець за покликанням, автор кількох біографічних видань. Саме завдяки його наполегливій багаторічній праці словник підготовлено до друку в доопрацьованому і розширеному вигляді. З нагоди 95-річчя від дня народження Петра Петровича Ротача «Полтавщину літературну» надруковано видавництвом «Дивосвіт» за кошти, спеціально виділені Полтавською обласною державною адміністрацією за планом випуску соціально значущих видань.

До словника, який хронологічно охоплює період від XVII ст. до наших днів, увійшло більше трьох тисяч довідок про авторів літературних, публіцистичних, критичних творів, спогадів, щоденників, перекладів, підручників, навчальних посібників, які народилися, училися, працювали, померли чи поховані на історичній Полтавщині (у межах колишньої Полтавської губернії) або були творчо пов'язані з цим краєм. У словнику вміщені відомості з напівабутих місцевих джерел, нині малодоступних і рідкісних. Зібраний у тритомнику матеріал засвідчує невичерпне багатство творчого потенціалу Полтавщини, її вагомий внесок у формування та розвиток української культури.

Тритомник «Полтавщина літературна» належить до ґрунтовних довідково-біографічних праць високого академічного рівня, у яких підходи до систематизації та репрезентації матеріалу із загальнонаціональним масштабом осмислення тісно переплетені з регіональними, крайовими. Зазначене об'єктивно відображає особливе місце Полтавщини у вітчизняному культурному просторі — як одного з провідних центрів розвитку української літератури і гуманітаристики загалом на усіх історичних етапах. Важливою, можна сказати принциповою, особливістю видання є представлення в ньому майже всіх зрізів творчого співтовариства Полтавщини: від великих, знамих, відомих не лише в Україні імен — Самійла Величка, Григорія Сковороди, Івана Котляревського, Євгена Гребінки, Миколи Гоголя, Миколи Гнідича, Михайла Драгоманова, Панаса Мирного, Леоніда Глібова, Володимира Короленка, Михайла Драй-Хмари, Андрія Головка, Олексі Ізарського, Антатоля Дімарова — до майже невідомих нині учасників літературно-мистецького процесу, авторів, яким вдалося опублікувати лише окремі свої прозові, поетичні, публіцистичні твори. Попри встановлені в радянські часи принципи «рангування» персоналій, визначення тих, хто «гідний», а хто «не гідний» бути занесеним на скрижалі біографічних словників, залежно від відомості імен, здобутих відзнак, політичної лояльності до влади, Петро Ротач, як вірний син свого краю, від самого початку прагнув дбайливо зберегти для історії всі пов'язані з Полтавщиною імена,

які заслуговують на пошану і згадку від майбутніх поколінь. Наприкінці 60-х рр. саме це викликало несамовиту лють партійних і кадебістських наглядців, обумовило неможливість подальшої публікації зібраних матеріалів.

Свого часу Петрові Ротачу вдалося опублікувати в «Архівах України» лише 576 біографічних довідок про письменників і літературознавців Полтавського краю. На той час і не всі імена цензура пропускала, і доступ до документальних матеріалів та публікацій був істотно обмеженим. У подальші роки, зокрема вже після здобуття Україною незалежності, авторів вдалося розширити кількість персоналій більш ніж до двох тисяч. Нині ж, у підготовленій його сином Олександром редакції, «Полтавщина літературна» нараховує понад три тисячі імен. Поряд із тими, кого повернуто із забуття і замовчування, представлено й багато письменників, літературознавців, публіцистів, які влилися у творчий процес упродовж останніх десятиліть.

Та й сам проблемно-тематичний діапазон персоналій у словнику став набагато ширшим, ніж це було в первісному задумі — новаторські підходи й ініціативи сина Петро Ротач розумів і гаряче підтримував. Олександр Ротач умістив до «Полтавщини літературної» відомості не тільки про професійних літераторів (поетів, прозаїків, драматургів, істориків літератури тощо), а й про більш широке коло авторів — діячів гуманітарної культури, науки, громадсько-політичних і релігійних рухів та окремих особистостей, а також про видавців-друкарів старих часів, діячів книжкової справи.

У результаті спільної праці Петра і Олександра Ротачів громадськість отримала унікальне джерело відомостей про представників більш як десяти поколінь полтавців, які були оратаями літературної ниви, прислужилися піднесенню української гуманітарної культури. Зрозуміло, з об'єктивних причин авторам не завжди вдалося зрівноважити обсяги та докладність представлення матеріалів по окремих персоналіях. Далеко не все наявне й доступне сучасним дослідникам, особливо коли йдеться про часи віддалені або роки репресій та воєн. Однак сучасна інформаційна парадигма і не передбачає тієї жорсткої уніфікації, яка була притаманна вітчизняним виданням попередніх десятиліть. Навпаки, у наш час кожна, нехай і дуже стисла згадка про майже зовсім забутих письменників важлива, оскільки є цінним дороговказом до нових, докладніших дослідницьких пошуків. Ці риси концептуально наближують «Полтавщину літературну» до новітніх електронних баз біобібліографічної інформації. Тому можна лише привітати розгортання в майбутньому на основі опублікованого тритомника електронного архіву полтавців-літераторів.

«Полтавщина літературна» за рівнем охоплення матеріалів не має поки що аналогів у доробку літературознавців та біографів інших регіонів України. Без сумніву, вихід цієї праці в світ є вагомим прикладом і стимулом для подальшого дбайливого збирання не лише імен літераторів-земляків, а й представників інших сфер художньої творчості по всіх українських землях.

Володимир Іванович ПОПИК,
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
директор Інституту біографічних досліджень
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-8746-1026>
popyk@nbuv.gov.ua

Volodymyr POPYK,
D.Sc. (History), Professor,
Corresponding Member of the NAS of Ukraine,
Director, Institute of Biographical Research,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)

Рукопис одержано 03.07.2021 р.